

ס. פאולא - ברזיל
י" אדר ראשון תשפ"ב

מי נהר

פנינים לפרשת תצוה תשפ"ב

י"ח ביאורים בדברי המדרש

כשאמר הקב"ה למשה 'ואתה הקרב אליך' הרע לו וכו'

ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו איתו מתוך בני ישראל לכהנו לי (כ"ח א')

במדרש (שמו"ר ל"ז ד'): ואתה הקרב אליך - הדא הוא דכתיב (תהלים קי"ט צ"ב) 'לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי', כשאמר הקב"ה למשה 'ואתה הקרב אליך' הרע לו, אמר לו תורה היתה לי ונתתיה לך שאלולי היא אבדתי עולמי.

המפרשים התקשו מאוד בביאור דברי המדרש הללו, והאריכו לפרשם בדרכים שונות. נציגה נא אחדים מהם, בתוספת דברים שחנני השי"ת¹.

נפתח בס"ד בחמישה ביאורים מתורתו של רבינו החיד"א (שיומא דהילולא דיליה חל בשבת קודש הבעל"ט. זכותו תגן עלינו).

א

משה רבינו השתוקק לקיים מצוות הכהונה

כתב החיד"א בספרו פני דוד בפרשתנו: אפשר לומר דח"ו לא הרע לו בגדולת אחיו, אמנם הרע לו דרוצה היה לקיים כל מצוות כהונה, דכמה עשין ולאויין יש בתורת כהנים, וכל ישעו וכל חפצו לקיים המצוות כמו שאמרו בסוטה (י"ד). שטעם שנתאוה משה ליכנס לארץ ישראל היינו כדי לקיים המצוות התלויות בארץ, והכי נמי היה רוצה לקיים כל מצוות כהונה.

לזה אמר 'תורה היתה לי ונתתיה לך' - כלומר בידך לקיים המצוות על ידי קריאת מעשה המצוות, והלימוד נחשב כמעשה, וכמו שאמרו (מנחות ק"י). זאת תורת העולה - כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה².

¹ נראה דע"פ פשוטו יש לפרש דברי המדרש על דרך שכתב האבן עזרא בפסוק זה להסביר הטעם דאע"פ שהיה משה בתחילה 'כהן הכהנים', מכל מקום לא הטיל הקב"ה עליו את עבודת הקרבנות ונבחר אהרן להקדישו לה' - כי טורח כל ישראל על משה ללמד המצוות ולדון כל דבר קשה, ודוק. וראה שערי שמחה לבעל השבט סופר כאן.

² והוסיף החיד"א: בזה פירשתי זאת לפניו מאמר רז"ל ששמעתי בנוסח זה 'אמר לו הקב"ה למשה חכם אתה ואתה רוצה ליכנס לארץ', והוא תמוה. ועם הקודם מבואר דכל אוות נפשו להכנס לארץ היה לקיים מצות התלויות בארץ, ועל זה אמר לו הקב"ה משה 'חכם אתה' ובידך לעסוק בתורת מצוות ארץ ישראל כפשוטן ובסודן, והרי הוא כאילו קיימתם.

משה רבינו רצה שאהרן יתכהן באופן שלא יהיה פקפוק וערעור בדבר

באופן אחר כתב החיד"א שם: אפשר עוד לומר שהרע למשה במה שאמר לו 'ואתה הקרב אליך' - כלומר אתה מעצמך מבלי שום המלכה בישראל, או בלי שום הוראה מה' על כהונת אהרן כגון שכל ישראל ישמעו קול ה' אומר שאהרן יהיה כהן גדול, כי אז לא היה שום פקפוק וערעור בדבר, כי עתה יאמרו כי לא ציוה ה' בדבר רק משה רבינו מדעתו עשה וילוונו העם - כמו שהיה שקר ור"י ראשי סנהדראות ערערו על זה. אך אם ה' נתן קולו לפני חילו שאהרן כהן גדול אין אומר ואין דברים ותכל תלונותם מעל משה ואהרן. וזהו שאמר בשעה שאמר הקב"ה למשה 'ואתה הקרב אליך' - אתה דייקא מעצמך - הרע לו למשה, שזה נותן יד לפושעים ללון במדבר ולהרבות מחלוקת בישראל, ופרט זה הרע לו לבד שיהיה על ידו דוקא, לא על עיקר כהונת אהרן, כי בכל לבו ובכל נפשו ישמח משה בגדולת אחיו.

והשיב ה' 'תורה היתה לי ונתתיה לך', כלומר אם מאמינים בכל התורה אשר נתתי להם על ידך - כי בכל ביתי נאמן אתה - גם יאמינו בכהונת אהרן שלא עשית מדעתך, ואם יפקפקו בכהונה יפקפקו גם בתורה - המה יאבדו ואתה תעמוד, כמו שהיה בענין קרח, כי אם ישמע ישראל קול על כהונת אהרן יבואו לפקפק על התורה ששמעו מפיו, ואדרבה בעשות שינוי בכהונה יצא עתק על התורה, ולכן המאמין בתורה שניתנה על ידך יאמין בכהונה.

משה רבינו חשב שנפסל לכהונה כי בא מביאה אסורה

באופן נוסף ביאר החיד"א שם: יתכן עוד לומר בהקדים מה שפירש הרב עמודיה שבעה³ מה שאמרו ז"ל (שבת פ"ח): כשעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת מה לילוד אשה בינינו אמר להם הקב"ה לקבל תורה בא, ע"פ מה דאיתא בתרגום המיוחס ליונתן (במדבר י"א כ"ו) דעמרם גירש יוכבד ונשאה אליצפן בן פרנץ והוליד ממנה אלדד ומידד ואח"כ החזירה עמרם וילדה משה רבינו, ונמצא שהחזיר גרושתו מן הנשואין, ומן התורה אסור כדכתיב לא יוכל בעלה הראשון וכו'. וזהו שאמרו מלאכי רום 'מה לילוד אשה בינינו' - כלומר אשה הידועה אשר הוחזרה מגרושה ונשאת לאחר, והוא בא מביאה אסורה, איך היה אשר ניתן לו רשות לעלות בשמים ממעל. והשיב להם הקב"ה לקבל תורה בא - כלומר עדיין לא ניתנה תורה ועמרם לא עביד איסורא, ומשה זרע קדש, עכ"ד.

וממנו נקח הענין וההמצאה לפרש מאמרנו, כי הנה בראות משה רבינו ע"ה שאמר לו 'ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך' חשב מחשבות שמא הוא נפסל לכה"ג כי בא מביאה אסורה - דאביו מחזיר גרושתו משנשאת, והכהן צריך שלא יהיה מום בו לא בגופו ולא ביחוסו, ועל כן הרע לו ונצטער מאד עליו ועל אביו ואמו. ואמר לו הקב"ה 'תורה היתה לי ונתתיה לך' - כלומר זה היה מעשה עד שלא ניתנה תורה ואין כאן עוון אשר חטא אביך, והרי נתתה התורה לך הוא עד על זה, שאם ח"ו באת מאיסור לא הייתי נותן לך התורה אשר היא יסוד העולם⁴.

³ לרבי בצלאל הדרשן מסלוצק זצ"ל (לובלין שנת תכ"ו, סימן כ"ט ב'). ובעמודיה שבעה שם כתב כן על המדרש שלפנינו, וכבר ביאר הוא עצמו דמה שהרע למשה היה משום שסבר שלכך נפסל לכהונה מפני שנולד מפסול גרושה משניסת. אך עי"ש שביאר המשך דברי המדרש באופן אחר.

⁴ בספרו חומת אנך (פרשת שמות אות י"ב) כתב החיד"א לבאר הכתוב (ג' י"א) 'מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני' ממצרים' ע"פ דברי העמודיה שבעה הללו: וזהו שאמר 'מי אנכי' - כי אבי לקח דודתו והחזיר גרושתו אחר שנשאת, וזהו 'מי אנכי' שאינו כדאי. והשיבו 'בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים' - שתקבלו תורה, ועתה קודם קבלת התורה אין פקפוק, עכ"ל.

משה רבינו חשש שיטעו לחשוב כי לא בחר ה' במידת הענוה ומזה יבואו לטעות בעיקר האמונה

בספרו ראש דוד בפרשתנו כתב החיד"א על דברי המדרש הללו: ודשו ביה רבים למען דעת איך משה רבינו - מבחר המין האנושי - הרע לו בכבוד אחיו הגדול שתדיר היה נוהג בו כבוד גדול, ועתה שזכה לגדולה הרע לו. ויתכן ע"פ מה שאמרו ז"ל (זבחים ק"ב). דעל אשר סירב משה ללכת בשליחות ה' בסנה חרה אף ה' ועשה רושם, דכתיב 'הלא אהרן אחיך הלוי' - שהיה לוי עתה יהיה כהן, ומזה יש סלקא דעתין כי לא בחר ה' בענוה, דעין רואה שלפי שמשה היה עניו ולא רצה בגדולה להוציא ישראל ממצרים - חרה אף בו וניטלה הכהונה ממנו. ומזה תקלה יוצאת, דהלא כתיב 'נעשה אדם בצלמנו' ללמד דעת את העם שהגדול ימלך בקטן כמו שאמרו ז"ל⁵, וכי מטית לומר דח"ו הענוים לא רצה ה' ויחר בס, אם כן הא דכתיב 'נעשה אדם' לא אפשר לפרשו מתורת ענוה - לימלך בקטן, אלא ח"ו שתי רשויות יש⁶.

לכן בעת ההיא אשר אמר ה' למשה - העניו מכל האדם - 'ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך' הרע לו למשה, לא מצד שנתקנא בו, ולא מצד כי בוחר הוא להשתרר בכהונה, רק כי זה שנתכהן אהרן וניטלה ממנו הוא עונש על מה שעשה ענוה, והרע לו דנפיק מינה חורבא, אז יאמרו ד'נעשה אדם' הוא מורה ח"ו שתי רשויות, כיון דהקב"ה אינו חפץ בענוה, והיינו דהרע לו לכבוד ה'.

ויאמר אליו ה' 'תורה היתה לי ונתתיה לך', ומזה מופת חותך כי בוחר אני בענוה, כמו שאמרו ז"ל (שבת פ"ט). אמר לו הקב"ה למשה הואיל ומיעטת עצמך תקרא על שמך דכתיב 'זכרו תורת משה עבדי'. הוא הדבר אשר דיבר אליו ה' - אל תחוש שיטעו דאיני בוחר הענוה, שהרי תורה היתה לי ונתתיה לך, כלומר דנקראת על שמך, וזהו היתה לי - לשעבר, ונתתיה לך, וזכית לזה מטעם הענוה, וזה אות כי חפצתי בענוה, והיינו טעמא שאמרתי 'נעשה אדם'. וזהו שאמרו בריש המאמר 'ואתה הקרב אליך' הדא הוא דכתיב לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי - אז אבדתי בשביל הענוה, וזהו 'בעניי' - אז יאמרו שבעבור הענוה שעשיתי בסנה לקיתי ונפיק מינה חורבא. אכן זאת התורה היא מעידה דמידת הענוה רצויה ומקובלת כנזכר⁷.

ה

ע"י שלימדס תורה נחשבים בני אהרן כבניו של משה

עוד כתב החיד"א בספרו פני דוד: ע"פ מה שאמרו רז"ל - והביאו ילקוט ראובני (כאן) - שהיה מצטער משה שבני אהרן יהיו כהנים ולא בניו ואמר לו הקב"ה דגם בני אהרן נחשבים בניו,

⁵ כן כתב רש"י בפרשת בראשית (א' כ"ו): נעשה אדם - אע"פ שלא סייעוהו ביצירתו ויש מקום למינים לרדות לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה, שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן, ואם כתב 'אעשה אדם' לא למדנו שהיה מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו, (ומקורו במדרש ב"ר ח' ח').

⁶ דברי החיד"א הללו מיוסדים על ביאורו של המשנה למלך (בפרשת דרכים דרוש ט"ז) בדברי הגמרא בסוטה (ד':) רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחי כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד עבודת כוכבים וכו' ורבי יוחנן ידידיה אמר כאילו כפר בעיקר, וז"ל: ואיכא למידק דמה התייחסות יש למי שיש בו גסות הרוח דהוי כאילו עובד עבודה זרה. אמנם ע"פ האמור לעיל יבוא על נכון, שמי שיש בו גסות הרוח על כרחין דלא ס"ל שיהיה הגדול נמלך בקטן - שהרי הוא מתגאה ואומר מה אני צריך ליטול רשות מן הקטן, וא"כ לפי דעתו מאי דכתיב 'נעשה אדם' הוא פתחון פה למינים לומר שהם שתי רשויות, וא"כ הרי הוא כאילו עובד עבודה זרה, עכ"ל. ועיי"ש עוד מה שביאר בד"ז מה שאמרו בגמרא שם (ה'). כל אדם שיש בו גסות הרוח ראוי לגדעו כאשירה.

⁷ בסגנון זה ביאר נמי בספר יעלת חן בפרשתנו אות ו'.

עיי"ש⁸. וזהו שאמר בשעה שאמר לו הקב"ה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך הרע לו למשה - כלומר על סיום האמירה שאמר לו 'את אהרן אחיך ואת בניו', ולכן הרע לו על שאהרן זכה שבניו ימלאו מקומו והוא לא זכה אשר שום אי' מבניו יהיה כהן, והיינו דקאמר הרע לו למשה על בניו.

ואמר לו הקב"ה 'תורה היתה לי ונתתיה לך' - וכל המלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו, ונמצא כי רבו כמו רבו בניך וגם בני אהרן בניך הם, וכמו שאמר הכתוב 'אלה תולדות אהרן ומשה'.

[והוסיף החיד"א ע"פ דבריו אלו: בזה אפשר לפרש מסורה - 'ואתה הקרב אליך', 'ואתה תדבר אל כל חכמי לב', 'ואתה תצוה את בני ישראל'. הכוונה 'ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו' ואז הרע לו למשה רבינו ע"ה שלא יזכו בניו לזה. והקב"ה נחמו שהתורה נתן לו ועיי"ז יש לו בנים רבים - כהנים לויים וישראלים כמדובר, וזהו 'ואתה תדבר אל כל חכמי לב' - שאתה תלמדם תורה ומצוות ונקראים בניך, ועוד זאת יתירה 'ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך' - כמו שפירשנו בסמוך (ראה שם אות ד') ששמעתי אומרים 'ויקחו אליך' - שיקחו למשה, כי כל ת"ח יש בו ניצוץ משה רבינו כמו שאמרו 'משה שפיר קאמר'⁹, וזו מעלה יתירה למשה רבינו שבכל הדורות כל חכמי ישראל הטובים והקדושים יאיר בם מניצוצותיו והרי כלם בניו וחלקו יפה יפה יותר מאהרן].

ו

זכות התורה והמצוות של כל ישראל תלויה במשה רבינו

כעין ביאורו זה של החיד"א כתב כאן באריכות **הכתב סופר**: במדרש 'כשאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך וכו' הרע למשה א"ל הקב"ה תורה שלי היתה ולך נתתיה'. והוא תמוה, איך הרע למשה כאשר נבחר אהרן לכהן גדול וח"ו למשה שיתקנא בו וכו' ומשה הקטן ממנו כבר היה מלך ישראל ושליח ה' איך הרע לו כשיהיה אחיו הגדול כה"ג, וקרא מעיד והאיש משה עניו מאוד וכו'. וגם פיוס הקב"ה תורה שלי היתה וכו' אין מובן. ומדרש הזה אומר דרשוני וחיו.

והנ"ל בכוונתו, הנה בפרשת פנחס אמר ה' למשה (במדבר כ"ז י"ב-י"ג) עלה אל הר העברים וגו' ונאספת אל עמך גם אתה כאשר נאסף אהרן אחיך, פירש"י מכאן שהתאווה משה למיתתו של אהרן. וצריך להבין ענינו, גם יש לדקדק 'גם אתה' מיותר, הלא אתו עמו דבר ה'. נ"ל, אמרו חז"ל כל המניח בן כמותו כאלו לא מת, כי אם הנשמה והגוף נפרדים זה מזה ואין עוד בו נשמתו, מ"מ עיקר תכלית האדם כדי להשלים נפשו במצות ומעשים טובים וכו', אבל 'במתים חפשי' - כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות, ולא המתים יהללו יה. אבל מי שמניח בן כמותו - כל המצוות שעושה הבן אחריו יש לאב בו זכות וחלק ויקבל שכר, וכאילו הוא חי וקיים. והנה אהרן זכה לזה שאלעזר בנו מילא מקומו וכתרו נתון על ראשו, מה שאין משה זכה לכך, וכדכתב רש"י (במדבר כ' כ"ה) קח את אהרן - קח אותו בדברי תנחומים שאתה זוכה למה שאין אני זוכה שכתרך נתון לבנך וכו'. וזה נ"ל שהתאווה משה למיתתו של אהרן, היינו שיניח בן ממלא מקומו שיהיה כאילו לא מת כמו אהרן אחיו, והבטיחו ה'.

⁸ ומקורו בספרי (פרשת וילך, ובילקוט פרשת פנחס רמז תשע"ו): רבי נתן אומר משה היה מתעצב בלבו שלא עמד אחד מבניו, אמר ליה הקב"ה והלא בני אהרן אחיך כאלו הן בניך.

⁹ מקור הדברים באור החיים (כ"ז כ'): ואולי שירמוז באומרו 'תצוה' על דרך אומרם ז"ל כי כל תלמיד חכם יש לו ניצוץ מנשמת משה, ולזה רבותינו ז"ל היו קוראים זה לזה משה (שבת ק"א:), כי הוא זה המדבר בבחינת נפש הלוטמת תורה. והוא אומרו 'ואתה תצוה' - על דרך אומרם 'כי מלאכיו יצוה לך' שהוא לשון צוותא - ליווי לאיש ישראל הנכבדים, וכבר ידעת כי אין חשיבות אלא באמצעות עסק התורה. ובחר ה' לרמוז רמז זה במצוות שמן, כי הוא בחינת התורה שהוא אור העולם, עכ"ל.

ונאספת אל עמך גם אתה כאשר נאסף אהרן וכו', כי משה זכה וזיכה הרבים וזכות הרבים תלוי בו, וע"י שקבלנו התורה מסיני ומסרה ליהושע וכו' יש למרע"ה חלק בכל מצוה ומצוה שכל איש מישראל עושה, ועודנו חי בתוכנו וכאילו לא מת וכו'. ומעתה אתי שפיר שהבטיחו ה' ונאספת אל עמך גם אתה, היינו גם אתה שאין לך בן כמותך מ"מ תאסף אל עמך כאשר נאסף אהרן אחיך שהוא כאילו לא מת - כן אתה, זכות כל ישראל לעולם תלוי בו.

ומעתה אומר שזהו כוונת המדרש בפסוק שלפנינו, כשאמר לו ה' הקרב אהרן אחיך הרע למשה - היינו שצוהו ה' שיקריבהו ואת בניו אתו, ובמדרש (ויק"ר ב' ב') כל מקום שנאמר לי לדורות ולעולמי עד, וקידש ובחר ה' גם בבניו, וממילא שיהיה אחד מהם ממלא מקומו גם בכהונה גדולה ויהיה כאילו לא מת, ומשה ראה שלא יזכה לזה ולא נתקדשו ולא נבחרו בניו מה' מיתר עם ה' ולא ניתן להם קדימה כלל, זה הרע למשה כי יהיה אהרן כאילו לא מת ויחיה לעד ולא הוא זוכה לכך. ופייסו השי"ת תורה שלי היתה ולך נתתה, היינו על ידך נתתי התורה, הגם שאין אתה זוכה לבניך במקומך מ"מ תהיה זוכה למה שיזכה אהרן שיהיה כלא מת, כי זכות כל ישראל ואהרן ובניו כולם תלויים בך וכהנ"ל, ואתי שפיר. עכ"ד הכת"ס¹⁰.

ז

'התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך'

ביאור נוסף כתב **הכתב סופר** : עוד נ"ל על דרך הנ"ל, שהרע למשה שאהרן זכה שגם בניו אחריו ינחלו גדולתו, כמו שאמר ה' 'הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו', והשיב לו הקב"ה תורה שלי היתה, הכוונה ע"פ מה דאיתא במדרש (שמו"ר ל"ח א') זה הדבר אשר תעשה להם, הה"ד לעולם ה' דברך נצב בשמים מה השמים קיימים לעולם אף הכהונה לבניו, היינו שהכהונה להקב"ה והבטיח לאהרן שגם בניו אחריו לעולם ינחלו כהונתו. אבל התורה לא בשמים היא, כמ"ש לא יגעת ומצאת אל תאמין, וכל התפילות לא מועילים אם לא יגע האדם בעצמו ללמוד תורה, ולכן אין ברשותו כביכול ליתן גדולת התורה בירושה. וזהו שהשיב הקב"ה תורה שלי היתה ונתתה לארץ ואין לי רשות בה, משא"כ גדולת הכהונה.

כעין זה ביאר **המהרש"ם** (תכלת מרדכי ח"ב בפרשתנו אות ו', באופן הרביעי), וז"ל : י"ל ע"פ מה שכתב בתשובתו רשד"ם, הובא במג"א סוף סי' נ"ג, דאף דבכל מיני שררה שבישראל אם הבן ממלא קצת מקום אבותיו יורש גדולת אביו, אבל במרבץ תורה ברבים אינו כן, ע"ש. ובמדרש רבה (במד"ר כ"א י"ד) שתבע משה שירשו בניו גדולתו והשיב לו ה' נוצר תאנה יאכל פריה - זהו יהושע שלא מש מאהלה של תורה, ע"ש. והנה כאן כתיב ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו וגו' לכהנו לי וגו', מזה נראה שלא היו בניו ראויים מעצמם, ורק אהרן ראוי לכהנו זולת שבניו ממילא ירשו אחריו גדולתו, ולזה הרע למשה מדוע לא ירשו גם בניו גדולתו. ולזה אמר 'תורה נתתי לך' וכיון ששררה שלך היא התורה¹¹ ואין בתורה ירושה, עכ"ל.

וראה בספר **אפריון** (להגר"ש גאנצפריד זצ"ל, בפרשתנו) שביאר בדרך זה ביתר הרחבה.

¹⁰ עד"ז כתב זקני הגה"ק רבי יוסף בוימגארטן זצ"ל (ראב"ד דקהל עדת ישראל וויען, בספרו פרדס יוסף כאן) : ונראה כי הכהונה נשארה לאהרן לדורות לזרעו אחריו ברית עולם, ותמיד יהיו כהני אל משרתי עליון. וזה הרע למשה, כי נתקנא שזרעו לא יתיחס אחריו, ומי יודע מה יהיו בניו אחריו ולא ישאר בארץ זכרו. לזה אמר לו הקב"ה 'תורה שלי היתה ונתתה לך' ונקראת על שמך - 'זכרו תורת משה עבדי', ותמיד יאמרו בשמך 'הלכה למשה מסיני', וזו היתה קרירות דעת למשה, עכ"ל.

¹¹ ראה במדרש (במד"ר א' ג') : 'זה משה שהיה מלכה של תורה'.

אח גדול שהוא תלמידו של אחיו הקטן - שקולים הם ושווים לענין כבוד

כתב בספר **צדקת יוסף** (להגה"ק מפיטסבורג זצ"ל, בפרשתנו): המדרש הזה כולו מוקשה, וראוי לשים לב להבין מפני מה הרע לו למשה כשאמר לו הקב"ה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך, ומה רעה ראה בזה, ומדוע נחה דעתו כשאמר לו הקב"ה תורה היתה לי וכו'.

וני"ל ע"פ מה דקי"ל שחייב אדם בכבוד אחיו הגדול (שו"ע יו"ד סי' ר"מ סכ"ב), וילפינן מוא"ו יתירה של ואת אמך, (הובא בט"ז שם ס"ק י"ח). ועל כן היה קשה למשה היאך יכול להקריב את אהרן שיבוא אליו, הרי אהרן הוא אחיו הגדול, והיה נראה בעיני משה כפוגם בכבוד אחיו הגדול, וזהו שהרע למשה.

אמנם דעת הטור בשם הרא"ש (הביאה השו"ע שם סעיף ז') שאם האב הוא תלמיד בנו - שוה כבוד האב לכבוד בנו לעמוד זה בפני זה, עיי"ש. ונמצינו למדים שכל שכן אם אחיו הגדול הוא תלמיד אחיו הקטן שכבוד שניהם שוים¹², עיי"ש בהגהת רמ"א¹³. ואף לדעת הרמב"ם ור"ח (הובאה בש"ס שם ס"ק י') שאין האב עומד בפני הבן אלא אדרבה הבן עומד בפני אביו אע"פ שהוא תלמיד בנו, י"ל דזהו דוקא גבי כבוד האב שמפורש בתורה, אבל גבי כבוד אחיו הגדול - דילפינן ליה רק מדרשה של וא"ו יתירה - נחתינן דרגא שאם אחיו הגדול תלמידו אזלו שניהם כחדא בענין כבוד זה לזה¹⁴.

והנה נודע שמרע"ה למד תורה עם אהרן כדת"ר במסכת עירובין (נ"ד:): כיצד סדר המשנה, משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פרקו. הרי אהרן הכהן היה תלמיד משה ונמצא ששניהם שוים בענין לחלוק כבוד זה לזה.

ומעתה יובן שפיר מה שאמר הקב"ה למשה 'תורה היתה לי ונתתיה לך' ואתה מלמד תורה לאהרן אחיך, ושפיר יש לך רשות להקריב אליך דייקא את אהרן אחיך, ואין בזה משום מזלזל בכבודו. עכ"ד הצדקת יוסף, ודפח"ח.

¹² כדבריו אלו מפורש בתוס' יו"ט על המשנה (אבות פ"ד מ"ב) וכבוד חבירך כמורא רבך, דכתב שם הרע"ב: דאמר ליה אהרן למשה 'בי אדוני ואחיו גדול ממנו בשנים היה וקרי לי אדוני. [ומקורו באבות דרבי נתן (פכ"ז ה"ד): ומנין שכבוד חבירו יהא חביב עליו כרבו שנאמר 'ויאמר אהרן אל משה בי אדוני', והלא אחיו קטן ממנו היה, אלא עשאו רבו, (וכ"ה ברש"י שמות י"ז ט)]. והקשה על כך התוס' יו"ט דהא משה באמת היה רבו של אהרן, ותירץ: הנה גם לאהרן יתר שאת - שהוא אחיו הגדול, ודרשין (כתובות ק"ג). ואת אמר לרבות אחיך הגדול, ולפיכך מן הדין שקולים היו ונידונים כחברים, ואפילו הכי קרי ליה אדוני, עכ"ל.

¹³ הנה מה שציין להגהת הרמ"א לכאורה היא ראייה לסתור, דבסעיף כ"ב - על ההלכה דחייב בכבוד אחיו הגדול - כתב הרמ"א: ואפילו הקטן ת"ח וגדול בתורה יותר מן הגדול, ודלא כיש חולקין בזה. הרי מבואר מדבריו שחייב בכבוד אחיו הגדול אפילו כשהקטן גדול ממנו בתורה. אמנם נראה פשוט דהרמ"א לא קאי על אופן שהקטן הוא רבו של הגדול, (שהרי בסעיף ז' מסכים עם פסק השו"ע דאם האב תלמידו של בנו כל אחד עומד מפני השני, עיי"ש, וכל שכן הוא באחיו הגדול. ועל כרחק שהרמ"א מיירי רק היכא שהקטן הוא ת"ח וגדול בתורה יותר מאחיו הגדול), אבל אם הוא רבו של אחיו הגדול בוודאי שגם בזה הם שווים לענין כבוד. וראה במנחה סוף מצוה ל"ג שהביא כן שכן כתב הדרכי משה שם, (וכנראה כוונתו למש"כ הדרכי משה בסו"ד 'אם אינו רבו', אך יעיי"ש בד"מ דקאי על בן לאביו).

¹⁴ גם זה מבואר בדברי התוס' יו"ט שם, שהקשה בהא דאבעיא לן בפ"ק דקדושין (ל"ג:): בנו והוא רבו מי יעמוד מפני מי ולא אפשיטא, והו"ל למפשטה מהכא. וכל שכן להרמב"ם שפוסק בפ"ו מהלכות ממרים שאין האב עומד בפני הבן שהוא רבו, ותקשה מהכא שמחייב את הגדול לקיים כבוד ומורא באחיו הקטן והוא רבו. ואפשר דשאני כבוד אב דבהדיא כתיב, משא"כ כבוד אח גדול דמרבויא אתיא, וה"נ קרי ליה הרמב"ם 'מדברי סופרים' בסוף פרק הנזכר.

דין מינוי כהן גדול על ידי בית דין של שבעים ואחד

יתכן לבאר דברי המדרש באופן אחר, על דרך שנתבאר - דמה שהרע למשה הוא על שנצטווה הוא להקריב את אהרן ולמנותו לכהונה, דמרעיה לרוב ענוותנותו חשש שיש בזה פגיעה בכבוד אחיו הגדול¹⁵.

ויבאר מה שהשיבו הקב"ה 'תורה היתה לי ונתתיה לך' בהקדם דברי הרמב"ם (פ"ד מהל' כלי המקדש ה"ו): אין מעמידין כהן גדול אלא בית דין של אחד ושבעים. ומקור דין זה בתוספתא (סנהדרין פ"ג ה"ב): אין מעמידין לא מלך ולא כהן גדול אלא בבי"ד של שבעים ואחד. וכתב בחידושי מרן רי"ז הלוי (פ"ה מהל' סנהדרין ה"א) דהא דבעינן בי"ד של ע"א למינוי כהן גדול אין על זה שום ילפותא, אלא דמאחר שהוא דבר ששייך לכל ישראל - הסנהדרין הם הבעלים על זה¹⁶.

אמנם בתורה שלמה כאן הביא מכת"י מדרש הבאור: ואתה הקרב אליך - מכאן שאין ממנין כהן גדול אלא על פי בית דין הגדול. ובהערות שם: מקור ההלכה בתוספתא סנהדרין וכו', וכ"כ הרמב"ם הל' כלי המקדש וכו', ולפנינו יש סמך לזה מהכתוב, וכנראה שמקורו במדרש חז"ל שאינו אתנו, וראה סנהדרין (ט"ז: וש"נ) משה במקום שבעים ואחד קאי.

נמצא דמכאן יש ללמוד דין זה דמינוי כהן גדול בעי בי"ד של ע"א, ממה שנצטווה משה 'ואתה הקרב אליך את אהרן', דמשה במקום שבעים ואחד קאי. ולמדנו מזה טעם הדבר שהוצרך מינויו של אהרן להעשות ע"י משה רבינו דוקא, כי הוא העומד במקום בי"ד של ע"א.

וכיוון לזה מדעתו הגרש"ר הירש זצ"ל כאן בביאורו לכתוב 'ואתה הקרב': אתה - כמוסרה ונציגה של התורה. דבר זה מתבטא גם בהלכה שאין מעמידין כהן גדול אלא על ידי בית הדין הגדול - הסנהדרין - שמלאו את מקומו של משה אחריו. האומה באמצעות נציגיה היא זו שמעמידה את הכהן הגדול וממנה אותו על מקדש התורה המופקד בידיה, עכ"ל. (ודוק בדבריו שנקט כהגדרת הגרי"ז בהא דבעינן סנהדרין למינוי כהן גדול).

¹⁵ וראה גדולה דאכן זו כוונת המדרש - שהרע למשה על שהוא ממנהו - יש להביא מהמשך דברי המדרש שם: משל לחכם שנטל קרובתו ועשתה עמו י' שנים ולא ילדה, אמר לה בקשי לי אשה, אמר לה יכול אני ליטול חוץ מרשותך אלא שהייתי מבקש ענותנותך (בחדושי הרד"ל: אפשר צ"ל ענותנותה, ע"ש). כך אמר הקב"ה למשה יכול הייתי לעשות לאחריך כהן גדול חוץ מדעתך, אלא שהייתי מבקש שתהא גדול עליו, עכ"ל.

והנה מדברי המדרש הללו 'שהייתי מבקש שתהא גדול עליו' יש להעיר על דברי האבות דרבי נתן (הנ"ל בהערה) דמייתי ראייה שכבוד חבירו יהא חביב עליו כרבו ממנה שאמר אהרן אל משה 'בי אדוניי אף שהיה משה קטן ממנו, שהרי מצינו כאן שעשאו הקב"ה למשה גדול על אהרן. שו"ר שכן הוא להדיא במדרש (שמו"ר ג' י"ז): ואתה תהיה לו לאלקים - אע"פ שהוא אחיך הגדול ממך, יהיה מוראך עליו, מכאן אמרו מורא רבך כמורא שמים, עכ"ל. ועל כרחך דהמדרש הזה חולק על האבות דר"נ, ואתי שפיר דהמדרש שמות רבה לשיטתו, (ועי"ע שמו"ר ט' ה'). ומאידך ראה אבות דר"נ פל"ז הי"ב דאזיל בשיטתו, (ודוק). [אמנם אין להוכיח מזה לנידון התוס' יו"ט הנ"ל, ונימא דמכאן שכל אח גדול יהיה מחוייב בכבוד אחיו הקטן שהוא רבו, דשאני משה שהיה רבן של כל ישראל ואב לנביאים].

¹⁶ וביאר דחלוק בזה דין מלך מכהן גדול, דבמלך הוא מעיקר דין מינויו שצריך להיות בבית דין דוקא וכדילפינן מקראי, ויישב עפ"י מדוע הביא הרמב"ם דין מינוי כהן גדול בבי"ד של ע"א דוקא בהלכות כלי המקדש ולא בהלכות סנהדרין, (כמו שעמד בזה הלח"מ בהל' סנהדרין שם, ובהל' מלכים פ"א ה"ג).

ובחידושי הגרי"ז לזבחים (י"ח.) הוסיף בזה דקדוק נפלא בלשון הרמב"ם, דלגבי מינוי מלך כתב (בהל' סנהדרין שם ובהל' מלכים פ"א ה"ג) 'אלא על פי בית דין', ואילו לגבי כהן גדול (בהל' כלי המקדש שם) כתב 'אלא בית דין' ולא כתב 'על פי בית דין', משום שבכהן גדול אינו דין בעצם מצד הבית דין רק שהם הבעלים.

ומבואר בדבריו דמה שהיה הדבר מסור למשה רבינו - ואחריו הסנהדרין הם שמלאו את מקומו בזה (והן הן דברי הגמרא דמשה במקום שבעים ואחד קאי) - הוא מחמת היותו 'מוסרה ונציגה של התורה', דעל כן העמדת הכהן הגדול הממונה על 'מקדש התורה' צריכה שתיעשה על ידו דוקא.

הלוא מעתה יובן היטב דזהו שהשיב הקב"ה למשה על שהרע לו שהוצרך הוא להיות הממנה את אהרן לכהונה - 'תורה היתה לי ונתתיה לך' - דמחמת היותו מוסר התורה ונציגה מוכרח שיהיה הוא המעמיד את הכהן הגדול, וכמו שבעינן לדורות בית דין של ע"א.

ויובן שבזה נחה דעתו של משה, שהרי אין כאן ענין חדש של גדולה על אהרן אחיו, אלא פועל יוצא ממה שכבר נתמנה הוא להיות מוסר התורה.

י

לדעת התוס' מינוי כהן גדול הוא ע"י המלך

עוד יתכן לבאר בדרך זה, דהנה התוס' ביומא (י"ב: ד"ה כהן גדול) ובזבחים (י"ח: ד"ה הג"ה) כתבו דמינוי כהן גדול תלוי במלך, עיי"ש שהביאו ראיות לכך¹⁷.

ובשיעורי הגרמ"ד הלוי כאן הביא לפרש בזה מה שנאמר למשה רבינו 'ואתה הקרב' דמשמע שבידו תלוי הדבר, כי למשה רבינו היה דין מלך, (וכן כתב בספר שירת דוד כאן).

והנה איתא במדרש תנחומא (פרשת עקב אות ט', לפי גירסת 'באור האמרים'): פסל לך - בזכותך והוא שלך, אמר הקב"ה אני נתתים לך ואתה מתנהג בהן בעין טובה נתת אותה להם **חייך שאני עושה אותך מלך** ואתה פוסל לכל מי שתוצה ומקרב לכל מי שתוצה, עכ"ל. ומבואר בזה שהטעם שנעשה משה מלך הוא משום שהתורה ניתנה לו עצמו והוא נהג בה טובת עין ונתנה לישראל (עי' נדרים ל"ח).

ויבאר עפ"ז היטב תשובת הקב"ה למשה על שהרע לו שהוצרך הוא להיות הממנה את אהרן לכהונה - 'תורה היתה לי ונתתיה לך' - דמחמת כך הוא שנעשה מלך, ומטעם זה צריך מינוי של הכהן גדול להעשות על ידו.

יא

הרע למשה על שנתמנה להיות מלך על ישראל

עוד יתכן לומר עד"ז, דהנה כתב האור החיים הקדוש ריש פרשתנו עה"פ 'ואתה תצוה את בני ישראל': לצד כי הגיע זמן תת הכהונה לאהרן, בירר ה' למשה המלכות והמליכו על ישראל, והוא אומרו 'תצוה את בני ישראל' - על דרך אומרו (שמואל א' י"ג י"ד) ויצוהו ה' לנגיד וגו', והגם שבארץ מצרים אמר הכתוב (לעיל ו' י"ג) ויצום אל בני ישראל, ופירשו שם שעשאו מושלים בעם, כאן יחד משה למלכות ישראל ואהרן כהן, עכ"ל.

לפי"ז י"ל שמה שהרע למשה הוא מה שנתמנה כאן להיות מלך על ישראל, דלרוב ענוותנותו לא ראה עצמו ראוי לכך. ועל זה השיבו הקב"ה 'תורה היתה לי ונתתיה לך' - דמחמת כך הוא שנעשה מלך, כמו שנתבאר. ודוק בלשון חז"ל (מדרש במד"ר א' ג'): 'זה משה שהיה

¹⁷ בשיעורי הגר"ר יחיאל מיכל פיינשטיין זצ"ל ביומא שם (אות רס"ז) כתב דהתוס' פליגי בזה ע"ד הרמב"ם דהסנהדרין הם שמעמידים את הכהן גדול. ולכאורה יקשה ע"ד התוס' מהתוספתא הנ"ל דמפורש כהרמב"ם. וכתב עפ"ד חמיו הגר"י הנ"ל: ויתכן לומר דהתוס' כאן יפרשו את התוספתא להיפך, דהמלך ואחיו הכהנים הם הבעלים על זה - להעמיד ולמנות כהן גדול ובהם הדבר תלוי, ורק דאיכא דין בהעמדתו של הכהן הגדול שהיא טעונה בית דין ושיחול תורת בית דין על מעשה זה, ולכן אין מעמידין אותו אלא בית דין של ע"א.

מלכה של תורה', הרי שמלכותו של מרע"ה היתה מלכות של תורה, וממילא אין אחר שראוי להיות מלך על ישראל אלא הוא שניתה התורה על ידו.

יב

ממה שזכה משה רבינו לתלמידים מוכח שלא חטא בבת יתרו

כתב בעל השבות יעקב בספרו **עיון יעקב** (על אגדות הש"ס, משנת תפ"ט) על דברי הגמרא בסנהדרין (פ"ב.): 'ובעל בת אל נכר' - זה הבא על הכותית, וכתוב בתריה 'יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות' - אם תלמיד חכם הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים, אם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות. וזה לשונו: ואפשר לומר דזה כוונת המדרש בשעה שאמר הקב"ה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך הרע לו וכו', הכוונה על דרך דאיתא בזבחים (ק"ב.) וי"א לא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה, וכאשר ראה משה שאמר 'ואתה הקרב אליך אהרן אחיך' לפי שפסקה כהונה מזרעו, אם כן יאמר נא ישראל ח"ו שמשנה גם כן חטא במה שבעל בת אל נכר - כמו שאמרו לו 'בת יתרו מי התירה לך' (סנהדרין שם) - לכך לא זכה להיות לו בן מגיש מנחה ופסקו כהונה מזרעו.

להכי אמר לו הקב"ה 'התורה היתה שלי ונתתיה לך' - נמצא שכל ישראל תלמידיו, ואם היית חוטא בזה הדבר לא היה לך ער ועונה בתלמידים¹⁸.

[יתכן לבאר עוד עד"ז, דמבואר ברש"י (סנהדרין שם) בת יתרו מי התירה לך - משה קודם מתן תורה נשא. וזהו שהשיבו הקב"ה 'תורה היתה לי ונתתיה לך', וממילא קודם שניתנה לו לא נאסר עדיין¹⁹].

יג

משה רבינו לא היה יכול להיות כהן מפני שהיה כבד פה וכבד לשון

בספר **כסף נבחר** (משנת תע"ב, בפרשתנו באופן השלישי) כתב: אפשר לפרש 'תורה היתה לי ונתתיה לך', דכבר מבואר בגמרא (מגילה כ"ד:) ובפוסקים (ראה שו"ע או"ח סי' קכ"ח סל"ג) דכהן אינו רשאי לישא את כפיו אם אינו יכול לחתך האותיות, ומשה היה כבד פה וכבד לשון, ואם כן לא יכול לישא כפיו ואינו יכול להיות כהן. וכתב הר"ן (דרשות הר"ן דרוש ג') מה שמשנה נעשה כבד פה וכבד לשון והכל מאתו יתברך, ולמה תצא זאת מלפניו שפה שידבר אתו יתברך יהא כבד פה, וכתב זאת היתה לו בסיבת התורה, דאם היה משה בעל דברים אשר יכול לכלכל ולהטעים את דבריו - הייתי אומר דהתורה מצד עצמה אין אמריה נעימים, רק מצד שהיה ממליץ לדבריו לכן היו נעימים דבריה, לכן היה כבד פה ואף על פי כן נעימים אמריה, אם כן כל איש הישראלי ישפוט בעין שכלו שהתורה מצד עצמה היא נעימה²⁰.

¹⁸ בסגנון זה כתב נמי בספר יד אבי שלום (משנת ת"פ, בפרשתנו בהגה"ה מבין המחבר), עיי"ש.

¹⁹ ולא נפלאות היא לומר כן ע"פ מה שכתב בעיון יעקב גופיה (סנהדרין שם ד"ה לא) דזהו שאמר פנחס למשה לא כך למדתנו ברדתך מהר סיני וכו', לפי שהם שאלו בת יתרו מי התירה לך, ובאמת משם לא קשה מידי כי ניתנה תורה ונתחדשה הלכה, להכי קאמר לא כך למדתנו ברדתך מהר סיני - דייקא, ואתה עשית קודם ירידת הר סיני שנתחדשה הלכה זו.

²⁰ זה לשון הר"ן שם: ולזאת הסיבה נשלם משה בכל שלמות - יביא להאמין שעניינו בכח אלוהי, והוסר ממנו בהשגחה גמורה הדיבור הצח - למען לא ייחשב שהיות כלל בני ישראל וגדוליהם נמשכים אחריו יהיה להמשכם אחר צחות דברו, כמו שידוע שייאמר על מי שהוא צח הדיבור שימשוך ההמון אחריו, ושהשקר ממנו ייחשב אמת. והדבר כולו בהיפך במי שהוא כבד פה וכבד לשון, כי גם האמת ממנו לא יקובל כי אם

והשתא זאת היתה תשובה למשה 'תורה היתה שלי ונתתיה לך', דקשה למה נתתיה לך ולא על ידי אהרן - משום דאהרן הוא יכלכל דברו, ויאמרו דהתורה בעצמה אינה נעימה כי אהרן הוא בעל דברים והוא מכלכל דבריו במשפט לכך נראה שנעימים דבריה אבל מצד עצמה אינה נעימה, לכך נתתיה על ידיך שאינך בעל דברים וכבד פה אתה ואף על פי כן אמריה נעימים. אם כן שאתה כבד פה לכך אינך יכול להיות כהן, דכהן שאינו יכול לחתוך האותיות אינו יכול לישא כפיו ולכך אינך יכול להיות כהן. לכך השיב לו 'תורה היתה לי ונתתיה לך' כדי שיבין מעצמו שאי אפשר להיות כהן.

יז

אהרן ראוי להיות כהן גדול כי על חטא העגל יש התנצלות דלמשה ציוה ולא להם

החתם סופר כתב (תורת משה בפרשתנו, באופן השני): 'י"ל דמשה לא היה יכול להיות כהן גדול על שהרג את המצרי²¹, וכהן שהרג נפש אפילו בשוגג לא ישא כפיו, כמבואר בשו"ע או"ח (סי' קכ"ח סל"ה) ואפילו עשה תשובה לא מהני. אכן אמרו חז"ל (במד"ר כ"א ד') גדול המחטיאו מההורגו, ואם כן גם אהרן אינו ראוי להיות כהן גדול כהנ"ל. אבל איתא במדרש (שמו"ר מ"ז י"ד) דטענו על חטא העגל מדכתיב לשון יחיד - לא יהיה 'לך' אלהים אחרים (לעיל כ' ג') - דרק למשה ציוה ולא לאחרים, וכן טען אהרן שהקב"ה אמר 'לא יהיה לך' למשה ציוה אבל לא לישראל.

ואם כן בזה י"ל כוונת הקב"ה שהשיב למשה למה חרה לך על שנטלתי ממך הכהונה בסיבת הרציחה ונתתיה לאהרן - שיש בידו חטא העגל וגדול המחטיא מההורג וא"כ מאי אולמיה אהרן ממך, על זה השיב לו הקב"ה התורה שלי היא ונתתיה 'לך' דייקא - לך צויתי ולא לאהרן ולהם.

טו

אף שאהרן לא היה כהן בשעת העגל יש לו התנצלות דלמשה ציוה ולא להם

על דרך זה כתב **רבינו יהונתן אייבשיץ** זצ"ל (תפארת יהונתן בפרשתנו, באופן השלישי): מה שהרע למשה, כי אהרן היתה לו התנצלות שעשה את העגל ולא מסר נפשו להריגה כמו חור כי היה לטובת ישראל דלא יקויים 'אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא'²². ובזה היתה לו התנצלות אם היה אז כהן, אבל לפי שאמר לו הקב"ה עכשיו הקרב את אהרן אחיך וגו', אם כן לא היה אז כהן ואין לו התנצלות²³, וזה שהרע למשה.

לחוזק היגלותו. ולזאת הסיבה היה כבד פה וכבד לשון - בהשגחה גמורה, לא שיהיה דבר נופל במקרה, עכ"ל. וראה בשל"ה (פרשת וארא תורה אור ב') שביאר דברי הר"ן כסגנון שכתב הכסף נבחר הנ"ל.

²¹ וכן כתב בספר אדרת אליהו (פפד"א שנת תנ"ד) פרשת ואתחנן, ובספר שתי ידות (אמשטרדם שנת תפ"ו) פרשת חיי שרה. ועי"ע צפנת פענח חדש (ערך כהונה אופן הדי').

²² כדאיתא בסנהדרין (ז'): וירא אהרן ויבן מזבח לפניו וכו' ראה חור שזבוח לפניו, אמר אי לא שמענא להו השתא עבדו לי כדעבדו בחור ומיקיים בי אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ולא הויה להו תקנתא לעולם, מוטב דלעבדו לעגל אפשר הויה להו תקנתא בתשובה.

²³ ראה מהרש"א בסנהדרין שם שהקשה כן על דברי הגמרא - דהא עדיין לא ניתנה אז הכהונה לאהרן ולא היה מקדש ולא משכן. ותירץ דמכל מקום אהרן בכור היה והעבודה היתה בבכורות בכל מקום בבמה והו"ל ככהן במקדש. ובעיון יעקב תירץ עפ"י הגמרא בזבחים (ק"ב). הלא אהרן אחיך הלוי - אני אמרתי אתה כהן והוא לוח ועכשיו הו"ל כהן ואתה לוי, 'הרי שכבר ניתנה הכהונה לאהרן מיד שסירב בשליחות'. ולדברי התפארת יהונתן צ"ל דממה שאמר לו הקב"ה 'ואתה הקרב אליך את אהרן' היה משמע דרק מעכשיו הוא שנתקרב לכהונה ועד עתה לא היה כהן, נמצא שאין מקום ללימוד זכות האמור על אהרן, וזהו שהרע לו.

והשיב לו הקב"ה כי בלא"ה יש לישראל התנצלות על שעשו את העגל - שאמרתי אנכי ה' אלהיך - לך צויתי ולא להם כידוע, וזהו תשובתו 'תורה שלי היתה ונתתי לך' ואם כן אין זה כדאי לאהרן שיהיה נהרג בשביל כך, ולכך אל ירע לך.

טז

תשובה מהני לישראל כי הם קיימו העולם בקבלת התורה

הן לפי דרכו של החת"ס והן לפי דרכו של התפארת יהונתן - יתכן לפרש באופן אחר את תשובת הקב"ה למשה רבינו 'תורה היתה לי ונתתיה לך שאלולי היא אבדתי עולמי', דהנה אמרו בגמרא (ע"ז ד'): דאמר רבי יוחנן משום רשב"י לא דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראויין לאותו מעשה (פירש"י: כלומר גיבורים ושליטים ביצרים היו ולא היה ראוי להתגבר יצרים עליהן, אלא גזירת מלך היתה לשלוט בהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלני אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה), אלא למה עשו לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד ואם חטאו צבור אומרים להו לכו אצל צבור, (פירש"י: גזירת מלך היתה ליתן פתחון פה לשבים).

וכתבו המפרשים²⁴ דלפ"ז יש לאהרן התנצלות על חטא העגל ומובן דלא חטא מידי. [ובביאור הר"י (על העין יעקב, סנהדרין ז'). כתב: ויש לרמוז במה שאמר 'דאית ליה תקנתא' שמלבד המובן כפשוטו יש עוד רמז שמתוך מעשה העגל יצא תקנה לישראל כמו שאמרו חז"ל שלא היו ישראל ראויים לאותו מעשה אלא להורות תשובה]²⁵.

והנה כתב בבני יששכר (מאמרי חודש סיון מאמר ב' אות ה'), בשם בעל לימודי ה' בדרוש למעלת תשובה (שבסוף הספר) הטעם דלא מהני תשובה רק לישראל ולא לאומות העולם, משום שהדין נותן דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, אמנם ישראל שקבלו את התורה ובוזה קיימו את העולם, כמו שאמרו (שבת פ"ח). תנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית שאם אין מקבלין התורה יחזרו לתוהו ובהו, על כן הרי הם כביכול כשותפים במלכותו, ולכן לא

וראה מה שכתב בספר יפה תלמוד (להג"ר יצחק פאלאג'י זצ"ל, בסנהדרין שם): ואפשר לומר דכוונת ועכשיו הוא כהן - ר"ל ועכשיו נגזר שיהיה אהרן כהן ואתה לוי - ולא שניתנה לו מיד באותה שעה, דאלת"ה איך הרע למשה כשאמר לו הקב"ה 'ואתה הקרב אליך' כדאיתא במדרש רבה ר"פ תצוה, אלא ודאי שלא ניתנה לו באותה שעה, ומשה רבינו דן בדעתו דמאחר שעשה שליחותו דנתבטלה הגזירה והוא כהן, לזה הרע לו, עכ"ל.

²⁴ ראה תפארת יהונתן בפרשתנו (ע"פ ואלה הבגדים אשר יעשו), זכרון יעקב (להג"ר יעקב ברלין זצ"ל, משנת תק"ל) בפרשת קרח, יד דוד בסנהדרין (ז'. ד"ה רש"י), הקדמת הסמיכת חכמים (דף נ"ח. ובמהדו"ח עמ' רנ"ד), מהר"ם שיק בפרשתנו (ע"פ ואלה הבגדים אשר יעשו).

ובספרים רמזו זאת בכתוב (פ' כי תשא ל"ב ד') 'ויצר אותו בחרט' - שמכאן ילמדו לעשות תשובה וחרטה להשי"ת, [כן כתבו בפרשת כי תשא: בצמח דוד (דינוב), חסד לאברהם (רדומסק), חמרא טבא (בראנוב), אילה שלוחה (בשם בעל הצבי לצדיק מבלאז'וב), באר משה (אוז'רוב), בן לאשרי (הוברמן), ובערוגת הבושם (פ' אחר)].

²⁵ וכן מבואר בבני יששכר (מאמרי חודש תשרי מאמר י' אות טו"ב): אבל ידוע הוא מה שאמרו ז"ל לא היו ישראל ראויים לאותו מעשה אלא היה הדבר בכדי להורות תשובה לרבים וכו', והנה תבין לפ"ז גם כן מה דקשה לכל משכיל, הא קי"ל (חולין ה'): בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם צדיקים עצמן לא כל שכן דכתיב רגלי חסידיו ישמור, והנה היוצר כל הוא אלקינו איך לא שמר רגלי חסידו אהרן קדוש ה' שלא תגיע התקלה הזאת על ידו, הגם שנודע אשר אהרן לטובה נתכוין כמו שאמרו ז"ל, עם כל זה הנה באתה לישראל תקלה על ידו הגם שהיתה כוונתו להציל את ישראל כמו שאמרו רז"ל, הלא אין מעצור להשי"ת להושיע באיזה אופן אחר ותתקיים כוונת אהרן ולא תארע תקלה על ידו. אבל ע"פ דבריהם הנ"ל יתכן שפיר, כיון שלא היו ישראל ראויין לאותו מעשה רק היה הדבר בכדי להורות תשובה לרבים, אם כן זכות גדול הוא להם שעל ידם נעשה התשובה בכל ימות עולם, ומגלגלין זכות על ידי זכאי - אהרן בחיר ה', עכ"ל.

שייך בהם הדין דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול.

בזה יובן דהשיב הקב"ה למשה "תורה היתה לי ונתתיה לך שאלולי היא אבדתי עולמי", דמהאי טעמא הוא דמהני תשובה לישראל, ואתי שפיר דאין לאהרן אשמה בחטא העגל דהיה זה כדי להורות דתשובה מועילה. ומדויק היטב לפ"ז מה שהזכיר מעלה זו דייקא 'שאלולי היא אבדתי עולמי'.

יז

'גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם'

זקני הגה"ק רבי יוסף בוימגארטען זצ"ל (ראב"ד דקהל עדת ישראל וויען) כתב בספרו פרדס יוסף כאן: כי אהרן היה אוהב שלום ורודף שלום, משים שלום בין אדם לחברו, לפיכך זכה גם כן להשיג שלום בין ישראל לאביהם שבשמים ע"י עבודת הקרבנות שמקרבין את ישראל לאביהם שבשמים²⁶. ועל זה נתקנא משה שלא יכול להיות אחד מעמודי העולם²⁷, לכן השיב לו הקב"ה כיון שנתתי לך את התורה ממילא השלום נתון לך, דכתיב ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, ובכן גם אתה ממעמידי העולם, כי לולי התורה איבדתי עולמי, עכ"ל.

ויש להוסיף בזה דברי הרמב"ם בסוף הלכות חנוכה: גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נעים וכל נתיבותיה שלום, עכ"ל. ובמדרש (במדבר רבה כ"א א'): גדול השלום וכו' שאין העולם מתנהג אלא בשלום והתורה כולה שלום שנאמר דרכיה דרכי נעים וכל נתיבותיה שלום, עכ"ל. נמצא שמטעם זה הוא דלולי התורה איבדתי עולמי, כי התורה ניתנה לעשות שלום בעולם ואין העולם מתנהג אלא בשלום.

ע"פ האמור יומתק מה דאיתא במדרש (תנחומא צו ד', וילקוט רמ"ז תצ"ג): אמרו אומות העולם לבלעם - למה אמר הקב"ה לישראל שיהיו מקריבין לו קרבנות ולנו לא אמר, אמר להם בלעם **הקרבנות אינן אלא שלום** ומי שקיבל את התורה שכתובין בה צריך שיקריב קרבנות, אתם מתחילה פסלתם אותה ועכשיו אתם מבקשים להקריב קרבנות, **מי שקבלה הוא מקריב קרבנות שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום**, עכ"ל. ומדמייתי קרא ד'ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את בשלום' נראה ביאורו - דע"י שקיבלו ישראל את התורה שכולה שלום זכו לקרבנות שאינן אלא שלום.

ומובן היטב מה שפייסו הקב"ה למשה רבינו, דגם עמוד השלום בא על ידו.

יח

אם משה רבינו היה כהן לא היה חשש שידעו את קבורתו

יתכן לבאר בדברי המדרש בדרך דרוש, דהנה בטעם הדבר שלא נודע מקום קבורתו של משה רבינו כתב הרלב"ג (פרשת וזאת הברכה ל"ד ו'): עשה זה ה' יתעלה כי אולי אם נודע מקום קברו יטעו הדורות הבאים ויעשו ממנו אלוה מצד מה שנתפרסם מהנפלאות שעשה, (וראה באברבנאל שם שהביא דבריו). וכן כתב החתם סופר (תו"מ פרי' ואתחנן ד"ה ואתם עוברים) בשם המדרש דהטעם שלא ידע איש את קבורתו הוא שלא יעשוהו עבודה זרה. ונראה שכוונתו למדרש לקח טוב (המכונה פסיקתא זוטרית, פרשת וזאת הברכה שם): ומפני מה

²⁶ ובמכילתא פרשת יתרו איתא: הרי הוא אומר 'אבנים שלמות תבנה' - אבנים שמטילות שלום, והרי דברים ק"ו ומה אם אבני מזבח שאינם לא רואות ולא שומעות ולא מדברות על שמטילות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים אמר הקב"ה לא תניף עליהם ברזל וכו'.

²⁷ רמז לביאורו שדברי המדרש סובבים על ענין השלום לו זכה אהרן - 'הקרב אליך' עה"א בגימטריא 'שלום'.

לא נודע קבורתו של משה, כדי שלא יהו ישראל הולכין ומניחין שם בית המקדש ומזבחים ומקטרים שם, וכדי שלא יטמאו אומות העולם את קברו בפסיליהם ובתועבותיהם, עכ"ל²⁸.

המפרשים²⁹ כתבו עפ"י ביאור נפלא בדברי המדרש (במד"ר כ' כ"ד) דלפי שנתעצל משה במעשה זמרי לפיכך לא ידע איש את קבורתו. דהנה לפי הטעם שנתבאר שלא נודע מקום קבורת משה כדי שלא יעשוהו עבודה זרה, טעמא בעי מדוע לא היה חשש כזה גבי אהרן הכהן שהיה שקול כמשה וגם הוא היה שותף עמו בהרבה ניסים, וא"כ מדוע נודע מקום קבורתו. אלא דמאחר שאהרן שימש בכהונה וכהני שלוחי דרחמנא נינהו, וכהן נקרא משרת לאלקים ואי אפשר שיהיה הוא בעצמו אלוה, על כן אין מקום לטעות בו ומשום כך לא נעלם מקום קבורתו³⁰. ולפי"ז אם לא היה מרע"ה מתעצל במעשה זמרי הרי היה נוטל את שכרו של פנחס והיה נעשה כהן ואז שוב לא היו טועים אף לגביו, וממילא היה מקום קבורתו יכול להתגלות, עכתי"ד המפרשים.

נמצא דאם היה מרע"ה כהן הרי שלא היה צורך להעלים מקום קבורתו. ולפי"ז י"ל דזהו שהרע למשה כשלא ניתנה לו הכהונה, דממילא אי אפשר יהיה לדעת את מקום קבורתו. והטעם שהרע לו על כך יבואר ע"פ מה דאיתא בספר חסידים סימן ת"נ וז"ל: כי הנייה יש למתים שאוהביהם הולכים על קבריהם וכו', עיי"ש³¹.

²⁸ בהערות שבגליון התו"מ כתבו דלא מצאו כן במדרש, וציינו דבילקוט מעם לועז ס"פ ברכה הביא כן בשם רלב"ג, אמנם נראה כדכתבנו שכוונתו למדרש לקח טוב הנ"ל. וראה עוד במנחה בלולה (פר' ברכה ל"ד ו') שכתב כן, ובכלי חמדה למהר"ש לאניאדו ס"פ ברכה, ובפי' הרש"ר הירש פר' ברכה שם, ובשו"ת חיים ביד (להגר"ח פאלאג'י זצ"ל, יו"ד סו"ס ל"ד), ובספרו נפש חיים (מערכת המס אות קע"ז). ועיי"ע תורת הקנאות עמ"ס סוטה (י"ד). דלכך שלחה מלכות הרשעה 'הראנו היכן משה קבור'.

²⁹ כן איתא בחתם סופר החדש פר' פנחס, בדברי מהר"א שם, ובשני המאורות ס"פ ברכה. וכבר קדמום בזה בספר בן אורי (להגר"ר אורי סג"ל, משנת תפ"ט, ס"פ פנחס בשם דודו הרב הגדול מוהר"ר בנימין, והו"ד בספר אברהם אנכי פר' וזאת הברכה אות כ"ד), ובספר סייעתא דשמיא (משנת תקל"ד, בפר' בלק, בשם מורו).

³⁰ וכ"כ בספר ילקוט האורים (פר' בהעלותך עה"פ והנה מרים מצורעת כשלג) בשם המפרשים. ועיי"ע צדה לדרך ס"פ ברכה שביאר באופן אחר הטעם שלא נעלמה קבורתו של אהרן. ולהעיר מדברי הילקוט בפרשת מסעי (רמז תשפ"ז) שאמר הקב"ה למשה: וכשם שנתעלמה מערה של אהרן ולא נודעה, כך לא תוודע מערה שלך שנאמר ולא ידע איש את קבורתו. ומבואר בזה דגם קבורתו של אהרן נתעלמה, וצ"ע.

³¹ ומדברי המדרש הנ"ל - דלפי שנתעצל במעשה זמרי לפיכך לא ידע איש את קבורתו - מוכח שהיה זה עונש עבורו, וכבר כתב בעל העקידה (שער ק"ה) להוכיח כן מדברי המדרש הללו. ולפי דברי הספר חסידים הנ"ל מובן מה עונש יש בדבר, כי יש הנאה למתים שאוהביהם הולכים על קבריהם.

ומזה יש להעיר על מה שכתב ביערות דבש (ח"ב ריש דרוש ט"ו) שהיה זה שכר למרע"ה, עיי"ש. ובצדה לדרך ס"פ ברכה מבואר נמי דמה שלא ידע איש את קבורתו הוא למעלתו של משה רבינו, עיי"ש ביאורו. ובאמת שכן נראה מדברי הילקוט (הנ"ל בהערה) דמשמע שאמר לו הקב"ה שגם הוא יזכה לכך כשם שזכה אהרן. וכל זה דלא כהמדרש שנקט דהיה זה עונש למשה על שנתעצל במעשה זמרי, וכדהוכיח מינייה בעל העקידה. ונראה שמדרשים חלוקים הם. שו"ר בדרשות חתם סופר (ח"ב דף של"ה). שהקשה על דברי המדרש: וצ"ע האי יולא ידע"י הוא זכות וגדולה למשה רבינו ע"ה וכו', ואיך אמרו חז"ל שהיה זה לעונש על שלא נזדרז בהריגת זמרי.

[והנה ע"פ ביאורנו דזה מה שהרע למשה - דעיי"ש שאינו כהן לא ידע איש את קבורתו - יתורץ מה שיש להקשות לכאורה על דברי המדרש כאן, דבזבחים (ק"ב). מבואר דמה שאמר הקב"ה למרע"ה (שמות ד' י"ד) הלא אהרן אחיך הלוי 'הכי קאמר אני אמרתי אתה כהן והוא לוי עכשיו הוא כהן ואתה לוי. הרי שכבר נודע לו מאז שהכהונה ניטלה ממנו וניתנה לאהרן ומדוע הרע לו רק עתה, (ובלא דברינו צ"ל שהמדרש כאן אזיל בשיטת מ"ד דפליג שם בגמרא, עיי"ש). אלא דהחתם סופר (כאן ד"ה ואתה הקרב אליך, וכן הוא בתורת משה) ביאר דמה שאמר לו ואתה הקרב את אהרן מתוך בני ישראל היינו 'שלא יהיה שלוחם של ישראל' אלא לקדשו ולכנהו לי - דייקא, והוא שלוחא דרחמנא, עיי"ש כל דבריו. נמצא דכאן נתחדש דכהני שלוחי דרחמנא, ונתבאר

הלימוד בתורתו נחשב כהשתטחות על קברו

ומה שפייסו הקב"ה באומרו 'תורה היתה לי ונתתיה לך' - יבואר ע"פ מה דאיתא בספר בעל שם טוב (פרשת שלח עה"פ ויעלו בנגב ויבא עד חברון) דכשלומדים דברי שום תנא וחכם מדברי הקדמונים, מה שהאדם לומד ומדבר דבריו נקרא אתדבקות רוחא ברוחא, ולכך אמרו (יבמות צ"ז). שפתותיו דובבות בקבר, 'ונקרא בחינה זו השתטחות על קברי הצדיקים'. (מקור הדברים במאור עינים, ישמח לב שבת ל"א.).

ובהקדמה לספר שפת אמת (להרה"ק מברעזאן זצ"ל, מבן המחבר) כתב: וכזה שמעתי מאמאמ"ו זצוק"ל שאמר לי כי טוב יותר לעיין בספר הצדיק מלהשתטח על קברו, כי על ידי העיון בספרו מתדבק יותר בחינת וקדושת והשפעת שורש נשמתו, ומלמעלה ישפיע עליו - על ידי שהוא משפיע לו כמ"ש דובב שפתי ישנים, ונעשו בבחינת משפיעים זה לזה, עכ"ל.

וראה בעיון יעקב (סוטה י"ג: ד"ה אלמלא) שביאר הטעם דאמרינן התם משה לא מת, לפי שהתורה בע"פ ניתנה למשה לבדו והוא נהג בה טובת עין ונתנה לישראל (עי' נדרים ל"ח). אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, לכך בכל פעם שמחדשין דבר שפתיו של משה דובבות בקבר, וזהו שמשה רבינו לא מת.

וכן פירש הנודע ביהודה (מובא בנודע ביהודה על התורה ס"פ כי תשא, מספר עמק הבכא): כל התורה שאנו לומדין הוי כאילו אומרים מפי משה, וכמו שאמרינן בש"ס יבמות (צ"ו): וכי כל הלכה והלכה שאמר יהושע אמר כך אמר משה רבי, אלא יהושע אמר סתם והכל יודעין שתורתו של משה הוא. וכל קוץ וקוץ שאנו דורשין עליו היא תורתו של משה כי חדא מחדא ילפינן ותורתו דיליה היא. ולכן אם אנחנו עוסקים בתורה משה רבינו לא מת, וכדאמרינן (ביבמות שם) על 'אגורה באהלך עולמים' דהוי כאילו חי, שהרי כמה שמועות נאמרות בשמו.

מעתה יובן שזהו שהשיבו הקב"ה 'תורה היתה לי ונתתיה לך', דממילא בכל עת שישראל עוסקים בתורה הרי זה כהשתטחות על קברו, ועל כן אין הוא צריך שידעו מקום קבורתו, דההטבה המושגת ע"י השתטחות על הקבר יזכה מרע"ה ע"י שיעסקו בתורה שהיא 'תורת משה'.

משה לא נכנס לארץ מפני שסירב בשליחות

ע"פ הדברים האמורים יתכן לבאר מה דאיתא במדרש (ויק"ר י"א ו') דמשה רבינו ע"ה לא נכנס לארץ ישראל משום שסירב בשליחותו של הקב"ה להוציא את בני ישראל ממצרים.

דהנה מבואר במפרשים דמחמת אותו הטעם - שמא יעשוהו עבודה זרה - לא היה יכול משה רבינו להכנס לארץ והוצרך למות במדבר³². ואיתא בגמרא (זבחים ק"ב). דמרע"ה היה מיועד להיות כהן וע"י שסירב בשליחות נענש וניטלה ממנו הכהונה. וכבר נתבאר דאילו היה כהן

שמטעם זה שהוא 'שלוחא דרחמנא' אין חשש שיעשוהו עבודה זרה ושפיר יוכלו לדעת מקום קבורתו, ועל כן הרע לו רק עתה].

³² ראה רמב"ן בפרשת ואתחנן (ד' כ"א) ובפ"י תכלת מרדכי על הרמב"ן שם (להג"ר מרדכי גימפל יפה זצ"ל), יערות דבש (ח"א דרוש ט"ז), חתם סופר בתו"מ פ"י ואתחנן (ד"ה ואתם עוברים), משך חכמה שם (ד' ט"ו), אזנים לתורה שם (ד' כ"א). [ובביאור הדבר איך עולה טעם זה בקנה אחד עם מה שמפורש בתורה שלא נכנס לארץ מחמת חטאו במי מריבה, יעויין בדברינו לפרשת ואתחנן - ע"פ דברי רבנו חננאל שהביא הרמב"ן בפרשת חוקת].

לא היה מקום לטעות בו לעשותו עבודה זרה, כי כהני שלוחי דרחמנא. נמצא שאם לא היה מסרב בשליחות והיה כהן שפיר היה יכול להכנס לארץ.

משה לא נכנס לארץ מפני שהרג את המצרי

עפ"י יבואר נמי מה דאיתא³³ דמשה רבינו לא נכנס משה רבינו לארץ ישראל מפני שהרג את המצרי. ותמוה לכאורה וכי חטא משה רבינו בהריגתו, וגם מה השייכות דמשום זה אינו יכול להכנס לארץ.

אמנם כתב החתם סופר בפרשתנו (תו"מ ד"ה ובאופן אחר) 'דמשה לא היה יכול להיות כהן גדול על שהרג את המצרי וכהן שהרג נפש אפילו בשוגג לא ישא כפיו'³⁴. ומאחר שנתבאר דאילו היה מרע"ה כהן לא היה מקום לחשוש שיעשוהו עבודה זרה והיה יכול להיכנס לארץ, נמצא שפיר דבגלל הריגת המצרי נמנעה כניסתו לארץ ישראל.

.....

³³ בספר מטעם המלך ח"ד (ליוורנו שנת תקצ"ה) בסימן תקנ"ד הביא כן בשם האר"י ז"ל, ובסימן תקנ"ה הביא מדרש: אמר הקב"ה למשה אתה מבקש להכנס לארץ והלא אתמול הרגת את המצרי. וכן איתא בספר הליקוטים מבעל סדר הדורות (ח"ב ערך משה אות י"ח), בספר לקט יוסף (ערך משה אות ט"ז), בספר שארית יעקב (אלגאזי) פרשת וילך, בספר אדרת אליהו (פפד"א תנ"ד) בפרשתנו, בספר בן אורי (זאלקווי שנת תפ"ט) פר' וירא ד"ה שמעתי, בספר צמח צדקה בפרשת ואתחנן בשם מדרש, וראה נחלת בנימן (מצוה ל"ד אות ח'). ובספר הקדמון 'דברי הימים של משה רבינו' (משנת שפ"ח, דף כ': וב'בית המדרש' הוצאת ילינק ח"א עמ' 119) איתא: א"ל הקב"ה למשה כלום אמרתי לך להרוג את המצרי, אמר לפניו רבש"ע וכו' אתה הרגת כל בכורי מצרים ואני אמות בשביל מצרי אחד.

³⁴ וכן כתב בספר אדרת אליהו (פפד"א שנת תנ"ד) פרשת ואתחנן, ובספר שתי ידות (אמשטרדם שנת תפ"ו) פרשת חיי שרה. ועי"ע צפנת פענח חדש (ערך כהונה אופן הדי').